

LIDIA PRZYMUSZAŁA*

ŚLĄSKA LEKSYKA I FRAZEOLOGIA DOTYCZĄCA PICIA ALKOHOLU (NA TLE PORÓWNAWCZYM)

THE BACCHANALIAN THEME IN THE SILESIAN LEXICON AND PHRASEOLOGY (WITH DRAWING COMPARISONS)

Abstract

The article presents and discusses the bacchanalian theme in the Silesian lexicon and phraseology (units of meaning 'drinking alcohol' and 'calling drunk men') as compared with general Polish language, especially colloquial one.

Keywords: Silesia, dialect, lexicon, phraseology, drunkenness

Słowa kluczowe: Śląsk, gwara, leksyka, frazeologia, pijaństwo

Picie alkoholu od wieków należało do ulubionych rozrywek Polaków wszystkich stanów. Towarzyszyło zwykłym, codziennym zajęciom prostych ludzi¹, było obecne w ludowej medycynie² i obrzędowości³. Stanowiło podstawowy i stały ele-

* Uniwersytet Opolski, Instytut Polonistyki i Kulturoznawstwa, Katedra Historii Języka Polskiego i Dialektologii.

¹ Wśród ludności wiejskiej alkohol towarzyszył różnym okazjom i sytuacjom. Był podstawowym elementem *gościny* – poczęstunku, który stanowił nieodłączną część wszystkich istotnych wydarzeń w życiu społeczności wiejskiej i zazwyczaj towarzyszył zakończeniu ważniejszych prac gospodarskich, które wykonywano z udziałem krewnych lub zaprzyjaźnionych sąsiadów [Szromba-Rysowa, 1981, s. 171]. Był także środkiem płatniczym – to właśnie wódką wynagradzano drobne sąsiedzkie usługi [Ondrusz, Ondruszowie, 1992, s. 68]. Spraszano się i pito z okazji podbierania miodu, zakończenia sezonu połowu ryb czy świniobicia [Szromba-Rysowa, 1981, s. 171]. Gorzałkę wypijano również *na litkup*, tj. po dobieciu targu, przypieczętowując w ten sposób udaną transakcję kupna-sprzedaży.

² Wypowiedzi ludowych informatorów oraz teksty gwarowe wskazują na różne „medyczne” zastosowania alkoholu: *trocha gożauki pūmoże na ryma* 'katar' i *kucańe* 'kaszel' Nędza rac; *kel'išeg gożouy ię dobry na ryma* Rybnik-Wielopole; *na grīpa ię dobre vypić palička gożouki* Rybnik-Wielopole; *korn* 'wódka żytnia' *ię zdrovy na żeuāntek* Rybnik-Wielopole; *iauofoovy pīvo to choži luže pŷli na medicina* 'jako lekarstwo, lek'; [...] *choži luže to na zdrovy pŷli* Góra św. Anny strzel [OleschAn 74] – z uwagi na ograniczone ramy artykułu nie rozwiązuję skrótów źródeł i powiatów; osoby zainteresowane wykaz skrótów znajdują w pierwszym tomie SGŚ (także w kolejnych tomach słownika).

³ Picie alkoholu było stałym elementem wielu obrzędów i zwyczajów. Przykładami mogą być znane i kultywowane do dziś na Śląsku *wodzenie niedźwiedzia*, *babski comber* czy *pogrzeb basa*. Na temat tych zwyczajów zapustnych zob.: www.muzeumwsiopolskiej.pl.

ment świętowania⁴ ubogich i bogatych. Bez niego od dawna żadna polska biesiada obejść się nie mogła i tak jest do dziś [Jędrzejko, 2007, s. 248].

Upodobanie do spożywania mocnych trunków wpisuje się zatem wyraziście w obraz polskiej kultury narodowej⁵, a samo picie alkoholu stanowi istotny składnik tzw. kultury biesiadnej. Kultura ta, mimo swej powszechności i swoistej uniwersalności, nie jest jednorodna. Jak pisze Ewa Jędrzejko [2007, s. 250–251], należy ją rozpatrywać wieloaspektowo, przyjmując różne perspektywy i plany opisu, np. wskazując jej wymiar ogólnonarodowy lub środowiskowy czy regionalny, historyczny bądź współczesny, codzienny lub odświętny, religijny bądź świecki.

Niezwykle bogactwo leksyki i frazeologii, dotyczącej różnych aspektów związanych z piciem alkoholu, jakie w ciągu dziejów zrodziła polszczyzna, świadczy bezspornie o powszechności tego zjawiska zarówno w kulturze ludowej, jak i ogólnopolskiej. Sam zaś temat szeroko rozumianego pijaństwa wzbudza żywe zainteresowanie badaczy różnych dyscyplin – począwszy od etnografów, antropologów, socjologów czy kulturoznawców, na językoznawcach skończywszy. Z prac tych ostatnich wspomnieć należy chociażby niezwykle interesujący szkic przywoływanej wcześniej E. Jędrzejko [2007], poświęcony frazeologii biesiadnej w językowym obrazie polskiej kultury narodowej; porównawczy artykuł Anny Jakubowskiej [2007], podejmujący temat picia alkoholu we współczesnej polskiej i górnołużyckiej frazeologii młodzieżowej; pracę Elżbiety Gawędy, Krystyny Urban i Krystyny Zabierowskiej [1982], w której autorki poddają analizie jeden z gatunków biesiadnych, a mianowicie toasty oraz moje teksty, dotyczące śląskiej leksyki i frazeologii bachicznej [Przymuszała, 2011; 2012]. Każda z wymienionych prac stanowi odmienne, częściowe opracowanie interesującej nas problematyki.

Oprócz opracowań teoretycznych należy także wspomnieć o zbiorach gromadzących leksykę i frazeologię dotyczącą picia alkoholu. Mam tu na myśli powszechnie znany słownik pijacki Juliana Tuwima [2009] oraz – nieco mniej popularny – słownik pijacki Ondruszów [Ondrusz, Ondruszowie, 1992]. Praca ta, w swym charakterze podobna do antologii Tuwima, gromadzi materiał gwarowy z polskiej i czeskiej części Śląska Cieszyńskiego. Świadectwem ciągle żywego zainteresowania tematyką pijaństwa niech będzie także strona internetowa rejestrująca leksykę interesującego nas zakresu, redagowana on-line przy aktywnym współudziale internautów⁶.

⁴ Zob. na ten temat: Burszta, 1950, s. 14, a także o picu alkoholu podczas biesiadowania od-pustowego na Górnym Śląsku: Światała-Trybek, 2000, s. 96–97.

⁵ Upodobanie do spożywania alkoholu to nie tylko narodowa specyfika Polaków, ale także i innych narodów. Zob. na ten temat: Walter, Mokijenko, 2005, s. 50–51.

⁶ Inspiracją do powstania internetowego *Nowego polskiego słownika pijackiego* było dzieło Tuwima. Słownik ten w swym założeniu ma stanowić kontynuację i uzupełnienie antologii Tuwima. Na stronie internetowej czytamy: „I cóż dzisiaj? Sytuacja nie zmieniła się za bardzo, ale zmieniły się określenia, których zwykliśmy używać dla nazwania naszego ulubionego piwa, wina [...]. Dla-tego też postanowiłem [Piotr Kęplicz – L.P.] stworzyć aneks do „Polskiego słownika pijackiego” –

Leksykę i frazeologię związaną z pijaństwem można podzielić na kilka podstawowych pól leksykalno-semantycznych⁷ – taki sposób porządkowania materiału przyjęty jest w słownikach Tuwima, Ondruszów, w słowniku internetowym; podobnie czyni Jędrzejko, analizując materiał językowy podzielony na kilka głównych faset⁸. Pierwsze pole tworzą leksemy i frazeologizmy odnoszące się do czynność picia alkoholu. Do drugiego należą jednostki o znaczeniu ‘upić się, być pijanym’, do trzeciego – jednostki określające człowieka nietrzeźwego, będącego pod wpływem alkoholu i znaczące ‘o kimś: będący w stanie nietrzeźwym, pijany’. Czwarte pole tematyczne stanowią nazwania człowieka nadużywającego alkoholu, piąte – nazwy trunków, szóste – leksemy i związki frazeologiczne dotyczące ceremonii, okazji i zwyczajów związanych z piciem alkoholu, siódme – nazwy miar i naczyń, ósme – leksemy będące nazwami miejsc, w których się pije. Dziewiąte pole tworzą nazwy toastów.

W niniejszym artykule chciałabym zaprezentować śląską⁹ leksykę i frazeologię dotyczącą dwóch z wyżej wymienionych zakresów. Są to mianowicie jednostki o ogólnym znaczeniu ‘pić alkohol’ oraz nazwania człowieka będącego pod wpływem alkoholu, pijanego – a zatem jednostki podstawowe dla omawianego kręgu tematycznego.

Jako materiał badawczy posłużyły mi leksemy i frazeologizmy wyekscerpowane z opublikowanych do tej pory tomów *Słownika gwar śląskich* [Wyderka, 2000–2009] (dalej: SGŚ) oraz z kartoteki słownikowej.

Celem artykułu jest nie tylko pokazanie bogactwa gwarowej leksyki omawianego zakresu, ale także próba odpowiedzi na pytanie, czy (jeśli tak, to w jakim

czyli „Nowy polski słownik pijacki”, by kontynuować [sic!] ideę wieszczą”. Aktualnie zawiera on 818 leksemów i związków frazeologicznych dotyczących picia alkoholu. Zob. <http://nowy.polski.sownik.pijacki.ez.pl> (dostęp 10.10.2011).

⁷ Przedstawiona propozycja podziału na poszczególne grupy leksykalno-semantyczne jest propozycją autorki tego artykułu, co nie wyklucza możliwości wydzielenia innych, także bardziej szczegółowych grup tematycznych.

⁸ Oczywiście każda z tych prac wyróżnia nieco inne grupy tematyczne. J. Tuwim w swoim słowniku pijackim zgromadzony materiał porządkuje następująco: 1) pić, wypić; 2) wódka w ogóle; 3) wódka w zależności od smaku, mocy i zalet, wad, składników, sposobu przyrządzenia itd.; 4) różne napoje; 5) stan i stopień nietrzeźwości; 6) pijak; 7) pijatyka; 8) ceremonie, okazje i zwyczaje pijackie; 9) pogwarki i okrzyki pijackie; 10) miary i naczynia; 11) varia, dodatki, uzupełnienia [Tuwim, 2009]. Słownik internetowy, bazujący na pracy Tuwima, podział ten uzupełnia o grupę „wina krajowych winnic”. W *Słowniku pijackim* Ondruszów leksyka i frazeologia dotycząca pijaństwa uporządkowana jest wokół następujących zagadnień: „pić, wypić”, „wódka i jej gatunki”, „inne napoje alkoholowe”, „przezwiśka”, „jak się upijamy?”, „pijatyka, pijaństwo”, „gdzie kupujemy”, „sprzedawcy napojów alkoholowych”, „miary i naczynia”, „picie na kredyt”, „ceremonie, okazje i okoliczności”, „rozmaitości pijackie” [Ondrusz, Ondruszowie, 1992].

⁹ Przez Śląsk rozumiem „historycznie ukształtowany region etniczno-językowy, którego granice wyznacza obszar zwartej osadnictwa rdzennej ludności posługującej się rodzimym dialektem”. Por. wstęp do *Słownika gwar śląskich* pod red. B. Wyderki, t. 1, Opole 2000, s. XII. Tam też można znaleźć dokładne omówienie terytorialnego rozmieszczenia współczesnych gwar śląskich (s. XII–XIV).

stopniu) różni się ona od słownictwa pijackiego polszczyzny ogólnej, zwłaszcza potocznej¹⁰. Do celów porównawczych wykorzystałam *Słownik polszczyzny potocznej*, nieukończony jeszcze *Słownik polskich leksemów potocznych*, *Uniwersalny słownik języka polskiego*, *Komputerowy słownik języka polskiego* a także, pomocniczo, internetowy *Nowy polski słownik pijacki*.

Już na wstępie porównania uderza niezwykle bogactwo leksyki bachicznej wszystkich zakresów tematycznych zarówno w gwarach śląskich, jak i w polszczyźnie ogólnej. Świadczą o tym następujące liczby: ponad 460 zebranych przez mnie leksemów i frazeologizmów gwarowych¹¹, 320 jednostek odnotowanych w *Słowniku polszczyzny potocznej*; 225 różnych określeń dotyczących pijaństwa zgromadzonych w *Słowniku eufemizmów polskich* i aż 818 leksemów i związków wyrazowych zawartych w słowniku internetowym.

Natomiast będące przedmiotem analizy leksykalno-tematyczne pola o znaczeniu ‘pić, wypić alkohol’ oraz ‘ten, kto nałogowo pije alkohol’ łącznie składają się z 235 jednostek¹² – 134 gwarowych i 101 ogólnopolskich.

Prezentację materiału rozpocznę od pola tematycznego, do którego należą leksemy i frazeologizmy odnoszące się do czynności picia alkoholu. Ogólnopolskiemu wyrazowi *picie*, oznaczającemu ‘spożywanie (sporadycznie lub nałogowo) napojów alkoholowych’, odpowiadają gwarowe: *chlapanina*, *pijaństwo*, *pijatyka*¹³, *ślepanie*, *tuta* oraz pochodzący z czeskiego i notowany tylko na Śląsku Cieszyńskim leksem *chlast*.

W szeregu synonimiczno-tautonimicznym¹⁴ o znaczeniu ‘pić alkohol’ obok ogólnopolskiego *pić* w gwarach śląskich funkcjonuje wiele czasowników. Są to takie gwaryzmy, jak: pogardliwe *lepać*¹⁵, *stepać*¹⁶, *słopać*, żartobliwe *trąbić*, *zlewać*, *złopać* czy *żreć*. Do tego ciągu należą także onomatopieczne *chlistać*, *gluglać* oraz zaczerpnięte z języka dziecięcego *tutać*, będące żartobliwym określeniem picia wódki.

Wśród gwarowych nazwań czynności picia alkoholu znajdują się i takie, które prymarnie z piciem nie są związane. Przykładowo są to takie polisemiczne lek-

¹⁰ Przez polszczyznę potoczną, za W. Lubasiem [1999, s. 151], rozumiem odmianę języka ogólnego, charakteryzującą się swoistym systemem gramatyczno-leksykalnym, wysokim stopniem wariacji, utrwaleniem społecznym i częściowym skodyfikowaniem.

¹¹ Mam świadomość, że zgromadzony przez mnie materiał nie jest w pełni kompletny, a zatem podana liczba nie jest też ostateczna.

¹² Liczba ta nie obejmuje jednostek ze słownika internetowego, z którego korzystałam wybiórczo.

¹³ W polszczyźnie ogólnej wyraz ten oznacza ucztę pijacką, libację, a nie czynność picia alkoholu. [Dubisz, 2003, t. 3, s. 139].

¹⁴ Pojęcie przyjęte za B. Wyderką [2005, s. 203–209].

¹⁵ Dokumentacja geograficzna prezentowanego materiału gwarowego zamieszczona jest na końcu artykułu.

¹⁶ Ciekawe jest, że w tym samym powiecie kozielskim wyrazowi przypisuje się różną wartość stylistyczną: w Gierałtowicach traktowany jest jako pogardliwy, zaś w Grzędzinie – jako rubaszny.

semy, jak *biglować*, *chacharzyć*, *chacharzyć się* czy *chebłać*, gdzie podstawowe znaczenie wyrazu *biglować* to ‘prasować tkaninę gorącym żelazkiem’¹⁷, *chacharzyć* i *chacharzyć się* znaczą ‘prowadzić się źle, włóczyć się; chuliganic’¹⁸, a główne znaczenie czasownika *chebłać* to ‘mówić dużo, gadać bez przerwy’¹⁹.

Powyższy wykaz dopełnia szereg synonimicznych frazeologizmów, jak: *łać do dupy*, *łać do gardziela*, *łać gorzałę do dzioba*, *zaglądać do półki głęboko*, *zalewać robaka*²⁰.

Zupełnie inny repertuar określeń odnoszących się do czynności picia alkoholu funkcjonuje w polszczyźnie ogólnej, zwłaszcza jej odmianie potocznej. Obok ogólnego i współnoodmianowego czasownika *pić* oraz odnotowanego w *Uniwersalnym słowniku języka polskiego* leksemu *alkoholizować się*, w którego znaczenie wpisany jest nałogowy charakter spożywania alkoholu, słowniki polszczyzny ogólnej i potocznej rejestrują następujące leksemy i frazeologizmy: rubaszne *obalać*, *obciągać*, *pompować*, żartobliwe *tankować*, *zaprawiać*, *spijać* – znaczące ‘pić alkohol powoli’, a także *buzować*, *ciągnąć*, *ćwiczyć*, *łykać*, *pociągać*, *pociągać z butelki*, *popijać*, *uderzać w gaz*.

Zarówno w gwarach śląskich, jak i w polszczyźnie potocznej obok jednostek o ogólnym znaczeniu ‘pić alkohol’ funkcjonują i takie, które wnoszą dodatkową informację o ilości i sposobie picia. Pić można w nadmiarze lub do nieprzytomności. Znaczenie ‘pić alkohol w nadmiarze’ mają gwaryzmy: *łać*, pejoratywne *chlać*, *chlapać*, *chlastać* oraz potoczny: *drinkować*, *zachlewać*, rubaszno-żartobliwe *doić*, *gazować*, *golić*, *grzać*, *trąbić*, *łać w siebie (wódkę/alkohol)*, *łać w siebie jak w beczkę / w studnię*, *łoić*, *obciągać*; znaczenie ‘pić alkohol do nieprzytomności’ mają natomiast potoczne związki frazeologiczne: *pić na umór* (związek znany także gwarom), *chlać do dechy* oraz *pić jak szewc* – ten ostatni odzwierciedla utrwalony w polskiej kulturze stereotyp, według którego osoby wykonujące zawód szewca to najwięksi pijacy. Do omawianej grupy należą także gwarowe frazeologizmy: *pić jak dęga*, *pić jak kaczyca*, *ślepać gorzałę jak wieprz*.

Należy zauważyć, że większość związków tej grupy to konstrukcje o charakterze porównawczym, utworzone na bazie ogólnego i podstawowego czasownika *pić* (o znaczeniu ‘pić alkohol – sporadycznie lub nałogowo’) oraz jego gwarowego synonimu *ślepać* poprzez uzupełnienie go dodatkowymi składnikami leksykalnymi

¹⁷ Dalsze znaczenia to: 2. ‘czyścić podeszwy butów’; 3. ‘toczyć się po czymś’; 4. przen. ‘pić wódkę’. Zob. SGŚ, t. 2, s. 66–67. Wyraz wywodzi się od niemieckiego *bügeln*.

¹⁸ Kolejne znaczenia wyrazu *chacharzyć* to: 3. ‘źle wykonywać pracę’; 4. ‘podupadać na zdrowiu; chorować’; 5. ‘niszczyć’; *chacharzyć się*; 3. ‘nie dbać o gospodarstwo, dobytek’; 4. ‘zaniedbywać się, podupadać na zdrowiu’. Zob. SGŚ, t. 4, s. 53–54.

¹⁹ Inne znaczenia wyrazu to: 2. ‘mówić głupstwa, pleść bzdury’; 3. ‘mówić mieszając dwa różne języki’. Zob. SGŚ, t. 4, s. 74.

²⁰ Frazeologizm ten ma również znaczenie ‘pić alkohol w wigilię świąt Bożego Narodzenia i w Wielki Piątek pod pretekstem uśmierzenia zgryzot i niepowodzeń’: *we wilijo ludzie zalywajóm chroboka* (Orzesze-Woszczyce mik).

o strukturze porównania. Taki zabieg każdorazowo intensyfikuje treść nazywanej czynności, sprzyja konkretyzacji obrazu, a także implikuje określone wartościowanie. Ocenę negatywną wprowadza zwykle nazwa zwierzęcia, będąca komponentem frazeologizmu. Najczęściej jest to *świnia*, której stereotypowo przypisuje się, obok głupoty i amoralności, także cechę pijaństwa [Rak, 2007, s. 83–88].

Wykaz jednostek o znaczeniu ‘pić alkohol’ uzupełniają gwaryzmy motywowane odgłosami picia. Są to: historyczny frazeologizm *bulkować sobie* znaczący ‘pić alkohol, zwłaszcza prosto z butelki’ oraz leksem *chlipać* ‘pić alkohol chciwie, łapczywie’.

Do omawianego pola leksykalno-semantycznego należą również związki frazeologiczne oraz czasowniki o aspekcie dokonanym i znaczeniu ‘wypić wódkę, napić się’. Są to gwarowe jednostki, takie jak: *buchnąć sobie, bulknąć sobie, cachnąć, chlisnąć sobie, przepłukać sobie gardło, wychlastać, wypić, występać* oraz dziś archaiczny już frazeologizm odnotowany tylko na Śląsku Cieszyńskim *tyrknąć sobie*, utworzony od onomatopeicznego czasownika *tyrknąć*, oznaczającego ‘trać się szklankami’. W polszczyźnie ogólnej funkcjonują natomiast leksemy: *obalić, wypić, wyciągnąć*, żartobliwe *osuszyć*. Wszystkie one, oprócz podstawowej treści ‘wypić alkohol’, dodatkowo niosą sens ‘wypić całą zawartość alkoholu znajdującego się w butelce, kuflu, kieliszku’.

Większość jednostek należących do omawianego pola wnosi także informacje o ilości i rodzaju wypitego trunku. Znaczenie ‘wypić kieliszek, porcję, trochę’ mają gwarowy czasownik *golnąć* oraz frazeologizmy: *chlasnąć sobie jednego, chapnąć sobie jednego, golnąć sobie jednego, gruchnąć sobie jednego, luchnąć sobie, wypić sobie jednego, gruchnąć sobie po półce, wypić sobie po jednym*. W polszczyźnie potocznej w tym znaczeniu funkcjonują natomiast takie oto – przeważnie żartobliwe – określenia: *chlapnąć, chlupnąć, chlusnąć* ‘wypić alkohol jednym haustem’, *dziabnąć, golnąć, grzmotnąć, kropnąć, palnąć, przepłukać gardło, strzelić, strzelić kielicha, strzelić po jednym, strzelić wódkę, trzasnąć jednego, trzasnąć po jednym, wkropić, wygolić* oraz onomatopeiczne *ćmach* i *chlup*. Znaczenie ‘wypić szybko porcję alkoholu’ mają potoczne: *rąbnąć, rypnąć, sieknąć, trzasnąć* oraz *walnąć*.

Poza tym można jeszcze ‘wypić całą butelkę alkoholu’, co pokazują gwarowe frazeologizmy *obalić flachę/flaszkę, obalić halba/halbka (gorzały)* oraz potoczny czasownik *rozpić* o dodatkowym znaczeniu ‘wypić wspólnie, razem z kimś butelkę alkoholu’. Można też po prostu ‘wypić dużo’, czyli potocznie *popić, wychlać, wydoić, wygolić, wygrzać, wyłoić, wytrąbić, zabaniaczyć, zachlać, zapić* lub, jak mówią na Śląsku Cieszyńskim, *dolać sobie*.

Niezwykle barwną i interesującą grupę stanowią jednostki o znaczeniu ‘pić, wypić alkohol’ zarejestrowane w słowniku internetowym. Mechanizm powstawania i tworzywo tych jednostek są bardzo różnorodne. Mogą nimi być np. różne realia współczesności (*strzelić Pershinga* – gdzie wyraz *pershing*, będący nazwą pocisku

rakietowego, sugeruje „zabójczą” moc spożywanego trunku), znane osoby ze świata polityki (*zastosować wariant Jelcyna* ‘wypić butelkę alkoholu’) czy wydarzenia z niedalekiej przeszłości (*wyganiać radiację* – nawiązujące do wybuchu w Czarnobyli). Omawiane jednostki często zasadzają się na grze słów, której podstawą są nazwy popularnych alkoholi (*popłynąć jak Wisłulą do Balticu*, *ujeżdżać Soplicę*), chętnie sięga się też przy ich tworzeniu po leksemy i frazeologizmy zaczerpnięte z języka sportowego, np.: *strzelić gola* ‘wypić setkę alkoholu jednym haustem; *trenować karate* – frazeologizm ten nawiązuje do znanego gestu, oznaczającego picie alkoholu, który polega na pokazywaniu, uderzaniu kantem dłoni w szyję; *podnosić ciężary* ‘pić alkohol, podnosić kieliszek do ust’; *pójść po bandzie jak radziecki hokeista*. Są wśród nich także neosemantyzmy (*czytać, garować, gwintować* ‘pić alkohol bezpośrednio z butelki’, *walczyć, opędzlować, montować, spawać, chlorować* ‘pić tanie i marne trunki’) oraz eufemizny, jak: *przeplukać nereczki* ‘napić się piwa’, *sprawdzić wątrobę, przeczyszczyć rury, wzmocnić się, iść na witaminę* ‘pójść napić się piwa’, *poprawić sobie humor, przyjmować komunię*. Eufemizacja polega tu na wprowadzeniu do omówienia wyrazu kojarzącego się pozytywnie – *witaminka, komunia*, a w znaczenie czasowników *przeplukać, sprawdzić, przeczyszczyć, poprawić* wpisane jest działanie zmierzające do naprawienia, ulepszenia, udoskonalenia czegoś. Eufemizm *pójść na witaminę*, wykorzystując obiegowe przekonanie o zawartych w piwie witaminach z grupy B, wskazuje na lecznicze właściwości tego trunku. Na niewinny z pozoru cel picia alkoholu wskazuje także eufemizm *poprawić sobie humor*, gdzie picie pod pozorem poprawy nastroju i samopoczucia ma być usprawiedliwieniem dla nałogu.

Wiele z przytoczonych tu jednostek to zapewne okazjonalizmy o efemerycznym charakterze – niemniej warte zauważenia i odnotowania, gdyż i one składają się na pełny obraz współczesnej polszczyzny bachicznej.

Niezwykle pokątną grupę tworzą wyrazy i frazeologizmy, które należą do drugiego, będącego przedmiotem opisu, pola leksykalno-semantycznego i które są nazwaniami człowieka nadużywającego alkoholu. Szereg synonimiczny o takim właśnie znaczeniu otwierają znane zarówno polszczyźnie ogólnej, jak i gwarom śląskim leksemy: *alkoholik, ochlapus, opilec, pijak, pijanica* oraz *pijus*, którym odpowiadają zróżnicowane formalnie gwaryzmy: *buks, chachar, chacharak, cheblot, chlapa, chlapyś, chleja, chlejus, chleptak, chleptarz, chuligan*, pogardliwe *chwant, drak, dudarz, gałdus, gluglak*, obelżywe *gnojek, gorzała, gorzałczarz, gorzałka, gorzałoń, kaleik, kaleja, kocender, leja, lideraczysko, liderak, łepak* ← *łepać, napraniec* ← *naprać się, obżarciuch, obżartuch, obżarty, ochlampaniec, ochlampiec, ochlaptus, ochlast, ochlasta, okap, okapalec, opitak, osmędzik, osłepaniec, oszklawiec*, ogólnośląski, czynny i znany wszystkim pokoleniom *ożarciuch, ożarczysko, ożartuch, ożera, ożerak, ożralczysko, ożralec, ożrała, paterleja, ślepacz,*

słepak, sleptus, sloopak, sloopoń, szczoch, tutała ← *tutać, zlewa, zlewacz, zlewak, żarłok, żłopak*.

Do tego szeregu należą również wyrazy będące zapożyczeniami z języka niemieckiego: *brenner* – z niem. *Brenner* ‘gorzelnik’, *brenal, brenus, drach* – z niem. *Drache* ‘smok’, *elwer* – z niem. *Elfer* ‘jedenastka’, *flama* – z niem. *Flamme* ‘płomień’.

Uzupełnieniem powyższej listy nazwań pijaka jest leksem *beblak* ‘o belkoczącym pijaku’, który wnosi dodatkową informację o sposobie mówienia pijanego. Do omawianej grupy można też zaliczyć wyraz *piwiarz*, będący nazwą człowieka, który pije piwo.

O ile wśród określeń czynności picia alkoholu na równi z wyrazami funkcjonującymi w związkach frazeologicznych, o tyle do nazwania człowieka nadużywającego mocnych trunków służą przede wszystkim pojedyncze leksemy. W zgromadzonym materiale znalazły się zaledwie trzy frazeologizmy o znaczeniu ‘pijak’. Są to: *beczka bez dna* – też nazwanie człowieka nienasyconego, *ożarta świnia* oraz *przez buksę przeciągany* ‘o nałogowym pijaku’.

W polszczyźnie potocznej nazwaniami człowieka nadużywającego alkoholu są m.in.: *chlacz, chlejus, gazer, gazownik, moczygęba, ochlajtus, ochlapus, opijus, opój* – utworzone od czasownikowych podstaw *chlać, gazować, pić* znaczących ‘spożywać alkohol w nadmiarze’. Modyfikację ogólnego i nienacechowanego leksemu *alkoholik* stanowi ciąg synonimów: *alkochemik, alkohol, alkoholas, alkoholikus, alkohololog, alkoholomierz*. Zastosowane w nich zabiegi słowotwórcze „odświeżają” wyjściową nazwę, a utworzonym na jej podstawie derywatami przydają nowej ekspresji (pejoratywne nacechowanie wnoszą formanty *-as* i *-us*).

Wśród przywołanych wyżej nazw dominują określenia o wyraźnym (zazwyczaj negatywnym) ładunku ekspresyjnym. Są to przeważnie leksemy o zabarwieniu pogardliwym, mające odcień politowania lub lekceważenia: *lump, moczymorda, pijaczek, pijaczyna, pijaczysko, pijanica, pijus*. Obok nich funkcjonują także określenia żartobliwe i rubaszne, jak: *denat* (określenie człowieka pijanego do nieprzytomności), *gorzałkowiec, nałóg, oliwa, (człowiek) trunkowy*. Powyższej listy dopełniają przestarzałe i rzadsze *bibosz, lump, opilca, opilec*.

Niezwykle interesujące nazwania pijaka odnotowuje słownik internetowy. Przeważnie są to nazwy „mówiące”, o łatwej do odczytania motywacji, z wyraźnie wpisaną oceną i charakterystyką nazywanej osoby. Leksemy te niosą m.in. informacje o sposobie picia (*notor, notoryk, nałóg* to ‘ktoś, kto pije nałogowo, ciągle, notorycznie’; *gonsior* ‘ktoś, kto pije do upadłego, na umór’, *gwintownik* ‘pijący z gwinta’), rodzaju pitego trunku (*dynksiarz* ‘pijący denaturat’, *bryndziarz* ‘pijący bryndzę, czyli wódkę’, *smok wawelski* ‘pijący siarę²¹’, *fenol*), mówią o pewnych przyzwyczajeniach, predyspozycjach czy możliwościach osoby pijącej co do ilości

²¹ Siara to rodzaj taniego krajowego wina.

wypijanego alkoholu (*aptekarz* to ‘ktoś, kto dokładnie odmierza nalewaną porcję alkoholu’, *półkielonek* ‘osoba pijąca zazwyczaj po pół kieliszka’, *małolitrażowy* lub *ułamny* to ‘człowiek o słabej głowie’, zaś *flamingo* to ‘ktoś, kto może wypić bardzo dużo’). Poza tym przywołują typowe pijackie zachowania (*betoniarz* ‘pijak śpiący na betonie’, *nurek* ‘pijak leżący w kałuży’, a także określenie człowieka szukającego po śmietnikach butelek na wymianę, *ochroniarz* ‘pijak stojący ciągle przed sklepem’). Wreszcie nawiązują do charakterystycznego dla pijaka wyglądu – do tej grupy należą asocjacyjne nazwy *apacz*, *indianin*, *czerwonoskóry*, wskazujące na czerwony kolor twarzy pijanego, oraz nacechowany wyraźnie pejoratywnie leksem *żul*, będący nazwaniem nałogowego alkoholika, mocno zaniedbanego i cuchnącego.

Ciekawe jest to, że wśród licznych (zarówno w gwarze, jak i w polszczyźnie ogólnej) nazwań człowieka pijącego alkohol w nadmiarze tylko cztery, utworzone od podstaw męskich, odnoszą się do kobiety-pijaka. Są to: ogólne *alkoholiczka*, współnoodmianowe *pijaczka* oraz gwarowe *ożarciuszka*, *ożralica*. Na tej podstawie można by wnioskować, że skłonność do trunków należała raczej do przymiotów męskich. Tymczasem autorzy *Słownika pijackiego* tak oto piszą na temat stanu trzeźwości śląskich chłopów: „Wódkę pili wszyscy i wszędzie, nie tylko w gospodach, ale i w domu. [...] Wódkę piły nawet kobiety, piła młodzież” [Ondrusz, Ondruszowie, 1992, s. 191]. A zatem w tym względzie obraz utrwalony w języku znacząco odbiega od stanu rzeczywistego (przynajmniej na Śląsku Cieszyńskim).

Z porównania pól leksykalno-semantycznych o znaczeniach ‘pijak’ oraz ‘pić alkohol w nadmiarze’ w gwarach śląskich i polszczyźnie potocznej wynika, że różnice między tymi dwiema odmianami języka w zakresie prezentowanych pól ujawniają się właściwie wyłącznie na płaszczyźnie samej leksyki. W gwarach śląskich powyższe pola wypełniają jednostki inne niż te, które funkcjonują w potocznej odmianie polszczyzny. Spośród 235 przeanalizowanych nazw (gwarowych i potocznych) obu pól zaledwie niecałe 7% to nazwy współnoodmianowe – występujące zarówno w gwarach śląskich, jak i w polszczyźnie potocznej (np. *alkoholik*, *gazer*, *moczymorda*, *ochlapus*, *opilec*, *pijak*, *pijanica*, *pijus*; *chlać*, *golnąć*, *pić na umór*, *trąbić*). I na tym właściwie różnice się kończą.

Tym, co łączy leksykę gwarową i potoczną omawianych zakresów, jest przede wszystkim ogromna wariantywność jednostek. Znaczenie ‘ten, kto pije alkohol w nadmiarze’ w gwarach śląskich mają aż 83 synonimiczne jednostki, w polszczyźnie ogólnej i potocznej – 34. Zarówno gwarowe, jak i potoczne słownictwo tego pola cechuje formalna różnorodność struktur, przy czym dominują wśród nich jednostki z formantami o wyraźnej funkcji ekspresywnej²². Przykładowo: nacechowanie pejoratywne wnoszą formanty *-och*, *-ot*, *-tus*, *-ysko*, *-ak*, *-uch*, *-ec* (*szczoch*, *chebłot*, *ochlajtus*, *ożralczysko*, *ożerak*, *ożartuch*, *ożralec*), ironiczne *-oń*, *-tyś* (*gorzaloń*, *chlaptys*), zaś odcień politowania wprowadza sufiks *-yna* (*pijaczyna*).

²² O ekspresywnej funkcji formantów zob. Grabias, 1981, s. 41–76.

Natomiast wśród jednostek z pola ‘pić/wypić alkohol’ niezwykle dużą ekspresywnością odznaczają się neosemantyzmy – przeniesienie nazwy z jednej sfery zjawisk rzeczywistości w inną jest bowiem wyrazistym środkiem językowej ekspresji.

A zatem kolejną wspólną cechą leksyki gwarowej i potocznej jest jej silne i zróżnicowane zarazem ekspresywno-wartościujące nacechowanie. W zgromadzonym materiale występują leksemy i frazeologizmy o zabarwieniu rubaszno-żartobliwym (*trąbić, tankować, spijać, osuszyć, obalać, obciążać, doić*), mające odcień politowania lub lekceważenia (*moczymorda, pijus, pijanica*), nacechowane pogardliwie (*łepać, ślepać, chwant*), obelżywie (*gnojek*), czasami grubiańsko (*chlać, zachlać*). Jednostki neutralno-nominatywne, pozbawione nacechowania ekspresywnego (*alkoholik, pijak, pić*), należą do rzadkich.

Słownictwo to charakteryzuje się także bogactwem biegunowo zróżnicowanych odcieni znaczeniowych. Z jednej strony są to jednostki o wysokim stopniu ogólności, z drugiej zaś – leksemy operujące konkretem znaczeniowym i detalem. Na przykład w polu ‘pić/wypić alkohol’ jednostki można uporządkować według stopnia nasilania się ich intensywności znaczeniowej (także ekspresywnej): od ogólnego ‘pić alkohol’, poprzez ‘pić w dużych ilościach’, aż po ‘pić alkohol do nieprzytomności, na umór’. Gradacji intensywności znaczeniowej jednostek tego pola służą głównie frazeologizmy porównawcze o funkcji intensyfikującej (*pić jak kaczyca, ślepać gorzałę jak wieprz, lać w siebie jak w beczkę / w studnię*). Inne odcienie znaczeniowe to: ‘pić powoli’, ‘jednym haustem’, ‘pić prosto z butelki’, ‘pić chciwie/łapczywie’, ‘wypić wspólnie butelkę alkoholu’ czy ‘wypić szybko porcję alkoholu’ (znaczenie to wyrażają czasowniki momentalne: *grzmotnąć, kropnąć, palnąć, rąbnąć, rypnąć, sieknąć, trzasnąć, walnąć* itp.).

Gwarowa i potoczna leksyka bachiczna wykorzystuje także różne tworzywo. W strukturze lub składzie leksykalnym jednostek odnajdujemy z jednej strony ślady ludowych realiów, przekonań i kultury²³, z drugiej zaś – różne elementy współczesności. Niektóre leksemy i frazeologizmy nawiązują do typowych gestów (*trenować karate*), zachowań (*betoniarz, nurek, ochroniarz*) czy odgłosów związanych z piciem alkoholu – stąd często nazwy pijaka czy czynności picia alkoholu urabiane są w oparciu o wyrazy dźwiękonaśladowcze (*gluglak, gluglać, chlipać, chlistać, tyrknąć sobie, chlup*).

W strukturze słownictwa wyraźnie obecna jest metafora oglądowa, zmysłowa oraz peryfrastyczna kompozycja jednostek leksykalnych, często o funkcji eufemizującej.

Kończąc, należy zaznaczyć, że ostateczne i pełne wnioski, co do podobieństw bądź różnic leksyki i frazeologii dotyczącej picia alkoholu w gwarach śląskich

²³ Np. frazeologizm *pić jak dęga*, w którym gwarowy leksem *dęga* znaczy tyle co ‘tęcza’, nawiązuje do ludowego przekonania, że tęcza pije wodę – na tej podstawie prognozowano rychły deszcz. Zob. hasło *dęga* w SGŚ, t. 7, s. 34–36.

i polszczyźnie ogólnej (zwłaszcza potocznej) będą możliwe do sformułowania dopiero po zbadaniu wszystkich wymienionych na wstępie obszarów tematycznych.

DOKUMENTACJA GEOGRAFICZNA I ŹRÓDŁOWA ŚLĄSKICH JEDNOSTEK
O OGÓLNYM ZNACZENIU ‘TEN, KTO NAŁOGOWO PIJE ALKOHOL,
KTO SIĘ UPIJA’

alkoholik – wspólnoodmianowe; *beblak* – Kobiór pszcz; *beczka bez dna* – ŚlCiesz [OndrPrzysł 204]; *brenal* – Kobiór pszcz; Rogów wodz; Rybnik; Bieruń tys; Zabrze; Piekary Śl; Tarnowskie Góry-Pniowiec; Lubliniec; Łagiewniki M lub; Cisek koz; Kolonowskie strzel; Śmicz prud; *brenner* – Cisek koz; *brenus* – Rogów wodz; *buks* – Wojnowice rac; [Wallis]; *chachar* – Brenna ciesz; Piekary Śl-Kozłowa Góra; Czekanów, Kalety-Jędrysek tar; Kochanowice, Koszęcin, Sady lub; Nakło op; Twardawa prud; Kujakowice klucz; [Wallis]; *chacharak* – Zabrze-Kończyce; Radłów ol; [Wallis]; *cheblot* – [Wallis]; *chlapa* – Sowin nys [DobN II 7]; *chlaptys* – Kujakowice klucz; *chleja* – Stara Jamka nys; *chlejus* – Opole-Szczepanowice; Biała prud; *chleptak* – Sowin nys [DobN II 9]; *chleptarz* – Piechocice nys [DobN II 12]; *chuligan* – Komorniki, Steblów, Walce krap; *chwant* – Dzierżysławice prud; *drach* – Dzierżysławice prud [PlutaDzierż 33]; *drak* – Mysłowice [SGP PAN]; *dudarz* – Wojnowice rac; *elwer* – Bełk ryb; *flama* – [ŚlCiesz]; *galdus* – Sowin nys [DobN II 31]; *gluglak* – [Przyw 98]; *gnojek* – Komorniki krap; *gorzala* – Kobiór pszcz; Markłowice wodz; Bełk ryb; Orzesze-Zazdrość mik; Paczyna gliw; Kalety-Jędrysek tar; Gierałtowice, Trawniki koz; Żędowice strzel; Kościeliska ol; Rozkochów, Steblów, Walce krap; Biała prud, Dzierżysławice prud [PlutaDzierż 47]; Twardawa prud; *gorzalczarz* – Kobiór pszcz; Orzesze-Woszczyce mik; *gorzałka* – Bełk ryb; *gorzaloń* – Opole-Grudzice; *kaleik* – Dzierżysławice prud; *kaleja* – Wojnowice rac; Januszkowice krap; Dzierżysławice prud; *kocender* – Dzierżysławice prud; [Przyw II 184]; *leja* – Januszkowice, Zielina krap; *lideraczysko* – [Wallis]; *liderak* – Wojnowice rac; Twardawa prud; [Wallis]; *łepak* – Dzierżysławice prud; *napraniec* – Rzuchów rac; Opole-Grudzice; *obzarciuch* – [Wallis]; Niem [DobN II 31]; Ścigów krap; *obżartuch* – Niem [DobN II 31]; *obżarty* – ŚlOp [ZarAJŚ 865]; *ochlampaniec* – Sulków głub [SteuerS 114]; *ochlampiec* – Dzierżysławice prud; *ochlaptus* – Dębowiec ciesz; Piekary Śl; Żędowice strzel; Opole-Szczepanowice; Niem [DobN II 22]; Radłów ol; *ochlapus* – wspólnoodmianowe; *ochlast* – Łany koz; *ochlasta* – Dębowiec, Ochaby ciesz; [PiegSęk 145]; *okap* – Januszkowice, Walce krap; *okapalec* – Łężce koz; *opilec* – wspólnoodmianowe; *opitak* – Siołkowice S op [ZarSiołk 81]; *osłepaniec* – Dobra krap; Niem [DobN II 25]; *osmędzik* – Głogówek; *oszkliewicz* – Wojnowice rac; *ożarciuch* – ogólnośląski; *ożarciuszka* – Góra św. Anny strzel [OleschAn 196]; *ożarczysko* – [Wallis]; *ożarta świnią* – Łomnica ol; Brzeźnica prud; *ożartuch* – Łomnica ol; Opole-Zakrzów; Chrzastowice, Nakło op; Siołkowice S op [ZarSiołk 83]; Kujakowice klucz; *ożera* – Opole-Grudzice;

ożerak – [ŚlCiesz 210]; Pszczyna [Koelling G-25]; Bełk ryb; Orzesze-Zazdrość mik; Ruda Śl; Paczyna gliw; Budziska, Rzuchów, Wojnowice rac; Radoszowy koz; Żędowice strzel; Łomnica ol; Brzeźnica, Ligota Bialska prud; *ożralczysko* – ŚlCiesz [CinCiesz 274]; *ożralec* – Karwina RCzes [OndrProza 29]; Dębowiec ciesz; Kozakowice G ciesz; Ochaby ciesz; [ŚlCiesz 210]; ŚlCiesz [CinCiesz 274]; Markłowice wodz; Żory; Bełk ryb; Gamów, Wojnowice rac; Gierałtowiec, Łany koz; Góra św. Anny strzel [OleschAn 197]; Łomnica ol; Januszkowice krap; Brzeźnica, Twardawa prud; Niem [DobN II 26]; Rzymkowice nys; [Wallis]; *ożralica* – [ŚlCiesz 210]; Markłowice wodz; Dziergowice koz; *ożrała* – [Kell II 242]; *paterleja* – Budziska rac; *pijaczka* – Żory; Kalety-Jędrysek tar; Góra św. Anny strzel [OleschAn 203]; *pijak* – współnoodmianowe; *pijanica* – współnoodmianowe; *pijus* – współnoodmianowe; *przez buksę przeciągany* – Kobiór pszcz; *ślepacz* – Opole-Zakrzów; *ślepak* – Pszcz [Koelling G-25]; Bełk ryb; Kalety-Jędrysek tar; Kochanowice lub; Góra św. Anny strzel [OleschAn 311]; Opole-Grudzice; Chrzastowice op; Brzeźnica, Dzierżysławice prud; Niem [DobN II 9]; *śleptus* – Góra św. Anny strzel [OleschAn 311]; *ślopak* – Kościeliska, Łomnica ol; Siołkowice S op [ZarSiołk 110]; Kujakowice klucz; *ślopoń* – Kujakowice klucz; *szczoch* – Dzierżysławice prud; *tutała* – Dzierżysławice prud; *zlewa* – Suszec pszcz; Bełk ryb; *zlewacz* – Kościeliska ol; *zlewak* – Bełk ryb; *żarłok* – Kobiór pszcz; Op; *żłopak* – [Przyw II 184].

DOKUMENTACJA GEOGRAFICZNA I ŹRÓDŁOWA ŚLĄSKICH JEDNOSTEK
O OGÓLNYM ZNACZENIU ‘PIĆ/WYPIĆ ALKOHOL’

biglować – Przechód nys; *buchnąć sobie* – Zaolzie RCzes [KorzSen 44]; *bulknąć sobie* – Ostroźnica koz; *bulkować sobie* – ŚlCiesz [CinCiesz 21]; *cachnąć* – Siołkowice S op [ZarSiołk 23]; *chacharzyć* – Piekary Śl-Kozłowa Góra; Czekanów, Kalety-Jędrysek tar; Kochanowice lub; Dziergowice koz; Kujakowice klucz; *chacharzyć się* – Odra wodz; Wojnowice rac; *chapiąć sobie jednego* – [ŚlCiesz 62]; *chebłać* – [Przyw 122, II 141]; *chłać* – Bełk ryb; Bierań-Czarnuchowice tys; Piekary Śl; Rzuchów rac; Ostroźnica koz; Opole-Szczepanowice; Biała prud; Stara Jamka nys [SGP PAN]; Dziadowa Kłoda oleś; [Wallis]; *chlapać* – [ŚlCiesz 62]; Rogów wodz; Bełk ryb; Piekary Śl; Wojnowice rac; Gierałtowiec koz; Łomnica, Radłów ol; ok. Chróścic op [KoszPogw 27]; Biedrzychowice prud; [Przyw 35]; *chlasnąć sobie jednego* – Kuźnia Raciborska rac; *chlastać* – Koszarzyska mist RCzes [Kad-Gaw 145]; Brenna, Ochaby ciesz; [ŚlCiesz 62]; Stara Wieś biel; Kobiór pszcz; Brzeźnica, Budziska, Roszków rac; Grzędzin koz; *chlipać* – Dzierżysławice prud [PlutaDzierż 22]; Przechód, Sowin nys; [Halotta 145]; *chlisnąć sobie* – Lubliniec; *chlistać* – Lubliniec; Dziergowice koz; *dolać sobie* – [ŚlCiesz 81]; *glugłać* – [Przyw 98]; *golnąć* – [Wallis]; *golnąć sobie jednego* – Kalety-Jędrysek tar; Chrzastowice op; *gruchnąć sobie jednego* – Zabrzeg biel; *gruchnąć sobie po półce* – [PiegSek 30]; *lać* – Chrzastowice op; *lać do dupy* – ŚlCiesz; *lać do gardziela* – Żędowice

strzel; *łać gorzałę do dzioba* – Żędowice strzel; *luchnąć sobie* – [ŚlCiesz 169]; *lepać* – Gamów, Rzuchów, Wojnowice rac; Kobylice koz; Sulków głąb [SteuerS 103]; Nakło op; Brzeźnica, Twardawa prud; *obalić flachę/flaszkę* – Zabrze, [ŚlGŚl 168]; *obalić halba/halbka (gorzały)* – Zabrze; Kuźnia Raciborska rac; Cisek koz; *pić* – współnoodmianowe; *pić jak dęga* – ŚlCiesz [OndrPrzysł 164]; *pić jak kaczyca* – ŚlCiesz [OndrPrzysł 164]; *pić na umór* – Grzędzin koz; *przepłukać sobie gardło* – Suszec pszcz; *ślepać* – Bełk ryb; Paczyna gliw; Kochanowice lub; Nędza, Wojnowice rac; Gierałtowie, Grzędzin koz; Góra św. Anny strzel [OleschAn 311]; Kościeliska ol; Sulków głąb [SteuerS 128]; Steblów krap; Opole-Grudzice; Siołkowice S op [ZarSiołk 149]; Złotniki op; Op [KoszPogw 28]; Dzierżysławice prud; [Przyw 400]; *ślepać gorzałę jak wieprz* – Kalety-Jędrysek tar; *ślopać* – Łomnica ol; Siołkowice S op [ZarSiołk 110]; Kujakowice klucz; *trąbić* – Bełk, Jejkowice ryb; Góra św. Anny strzel [OleschAn 340]; Januszkowice krap; *tutać* – Wojnowice rac; Kalety-Jędrysek tar; Gierałtowie koz; Dzierżysławice prud; *tyrknąć sobie* – [CinCiesz 446]; *wychlastać* – Grzędzin koz; Ochaby ciesz; *wypić* – współnoodmianowe; *wypić sobie jednego* – Nędza rac; *wypić sobie po jednym* – Mionów prud; *wyslepać* – Żory; Żędowice strzel; Dzierżysławice prud; Nakło op; *zaglądać do półki głęboko* – Karwina-Frysztat RCzes [Zwrot 1951 1, 8]; *zalewać robaka* – Pszcz [Lysko 131]; [ŚlGŚl 299–300]; *zlewać* – Bełk ryb; *żlopać* – [Przyw II 42]; Pszczyna-Stara Wieś; *żreć* – Jejkowice ryb.

BIBLIOGRAFIA

- ANUSIEWICZ Janusz, SKAWIŃSKI Jacek, 1996, Słownik polszczyzny potocznej, Warszawa
- BURSZTA Józef, 1950, Wieś i karczma, Warszawa
- DĄBROWSKA Anna, 2005, Słownik eufemizmów polskich, Warszawa
- DUBISZ Stanisław, red., 2003, Uniwersalny słownik języka polskiego, Warszawa (wersja elektroniczna)
- GAWĘDA Elżbieta, URBAN Krystyna, ZABIEROWSKA Krystyna, 1982, O pewnym typie illokucji – toasty, „Socjolingwistyka”, 4, s. 115–120
- GRABIAS Stanisław, 1981, O ekspresywności języka, Lublin
- JAKUBOWSKA Anna, 2007, Temat picia alkoholu we współczesnej polskiej i górnośląskiej frazeologii młodzieżowej, [w:] Studia nad słownictwem dawnym i współczesnym języków słowiańskich, red. J. Kamper-Warejko, I. Kaproń-Charzyńska, J. Kulwicka-Kamińska, Toruń, s. 243–249
- JĘDRZEJKO Ewa, 2007, Na frasunek dobry trunek (a uczyonym z ksiąg ratunek!?). Frazeologia biesiadna w językowym obrazie polskiej kultury narodowej, [w:] Frazeologia a językowe obrazy świata przełomu wieków, red. W. Chlebda, Opole, s. 247–265

- Komputerowy słownik języka polskiego PWN, 1996
- LUBAŚ Władysław, 1999, Potoczna odmiana polszczyzny, [w:] O kształcie języka. Studia i rozprawy, red. B. Wyderka, Opole, s. 145–151
- LUBAŚ Władysław, red., 2001–2009, Słownik polskich leksemów potocznych, t. 1–5, Kraków
- ONDRUSZ Halina, ONDRUSZOWIE Anna i Józef, 1992, Słownik pijacki, Bielsko-Biała
- PRZYMUSZAŁA Lidia, 2011, „Łate na łate bić, a gorzółkę pić!” Śląska leksyka i frazeologia bachiczna, [w:] O rozkoszach wszelakich... Od przyjemności do ekstazy w kontekstach kultury, red. K. Leńska-Bąk, M. Sztandara, Opole, s. 155–176
- PRZYMUSZAŁA Lidia, 2012, Śląska leksyka i frazeologia o tematyce bachicznej, cz. 1, „Rozprawy Komisji Językowej WTN”, 39, s. 37–50
- RAK Maciej, 2007, Językowo-kulturowy obraz zwierząt utrwalony w animalistycznej frazeologii gwar Gór Świętokrzyskich i Podtatrza, Kraków
- SZROMBA-RYSOWA Zofia, 1981, Zwyczaje towarzyskie, zawodowe i okolicznościowe, [w:] Etnografia Polski. Przemiany kultury ludowej, t. 2, red. M. Biernacka, M. Frankowska, W. Paprocka, Wrocław, s. 155–180
- ŚWITAŁA-TRYBEK Dorota, 2000, Święto i zabawa. Odpusty parafialne na Górnym Śląsku, Wrocław
- TUWIM Julian, 2009, Polski słownik pijacki i antologia bachiczna, Warszawa
- WALTER Harry, MOKIJENKO Walerij, 2005, „Homo alcoholicus” w ruszkiej jazykowej kartine mira, [w:] Słowo. Tekst. Czas. Człowiek we frazeologii i leksyce języków słowiańskich, t. 8, red. M. Aleksiejenko, M. Horda, Szczecin, s. 48–64
- WYDERKA Bogusław, red., 2000–2009, Słownik gwar śląskich, t. 1–11, Opole
- WYDERKA Bogusław, 2005, Śląskie słownictwo religijne, [w:] Język religijny dawniej i dziś, t. 2, red. S. Mikołajczak, ks. T. Węclawski, Poznań, s. 203–209 <http://nowy.polski.slownik.pijacki.ez.pl> (dostęp 10.10.2011)

Lidia Przymuszała

ŚLĄSKA LEKSYKA I FRAZEOLOGIA DOTYCZĄCA PICIA ALKOHOLU
(NA TLE PORÓWNAWCZYM)

Streszczenie

Artykuł prezentuje i omawia śląską leksykę i frazeologię dotyczącą picia alkoholu. Analizie formalno-semantycznej poddano dwa pola tematyczne, obejmujące jednostki o ogólnym znaczeniu ‘pić alkohol’ oraz nazwania człowieka pijanego, które porównano z polszczyzną ogólną, a zwłaszcza jej odmianą potoczną.

Celem artykułu było pokazanie podobieństw i różnic polszczyzny regionalnej (śląskiej) i ogólnej w obu zakresach tematycznych.

THE BACCHANALIAN THEME IN THE SILESIAN LEXICON
AND PHRASEOLOGY (WITH DRAWING COMPARISONS)

Summary

The article presents and discusses the bacchanalian theme in the Silesian lexicon and phraseology. There are analyzed two lexical-semantic fields in the article. They included lexemes and idiomatic: drinking action names and the drunk men, which are compared with general Polish language, especially colloquial one.

The main aim of article is showing the similarities and differences between the Silesian dialect and general language in the both fields.